

Nr 18.*Konstitutionsutskottets utlåtande i anledning av väckta motioner om viss ändring i bestämmelserna rörande val till riksdagens första kammare.*

I de likalydande, till konstitutionsutskottet hänvisade motionerna, nr 200 i första kammaren av herr *Bengtson m. fl.* och nr 256 i andra kammaren av herrar *Hansson* i Skegrie och *Hansson* i Önnarp, hemställes, »att riksdagens konstitutionsutskott måtte för riksdagen framlägga förslag till sådana författningsändringar, att för valkretsar till första kammaren, i vilka ingå ett landstingsområde, och städer, som icke deltaga i landsting, bestämmandet av antalet landstingsmän i området samt antalet ledamöter av stadsfullmäktige, som skall deltaga i riksdagsmannavalet, skall ske med hänsyn till folkmängdens storlek i landstingsområdet, respektive städerna, vid samma tidpunkt».

Beträffande motiveringen får utskottet hänvisa till motionerna.

Första kammarens ledamöter skola, jämlikt § 6 mom. 1 riksdagsordningen, väljas av landstingen och av stadsfullmäktige i de städer, som ej deltaga i landsting. Stockholm och Göteborg utgöra, jämlikt mom. 2 i samma lagrum, var för sig en valkrets för förstakammarval. Var och en av övriga städer, som ej deltaga i landsting — Malmö, Norrköping, Hälsingborg och Gävle — tillhör samma valkrets som det landstingsområde, vari staden förut ingått. I enlighet härmed bilda Malmö och Hälsingborg en valkrets tillsammans med Malmöhus läns landstingsområde, Norrköping en valkrets tillsammans med Östergötlands läns landstingsområde och Gävle en valkrets tillsammans med Gävleborgs läns landstingsområde.

Jämlikt § 6 mom. 7 riksdagsordningen skola förstakammarval i valkretsar av nu nämnt slag förrättas av — utom landstingsmännen — inom stadsfullmäktige utsedda valmän. Valmännen skola ej vara flera än att deras antal efter folkmängden i staden svarar mot den beträffande landstingsmannaval i allmänhet gällande grund; stadsfullmäktige skola till sådant antal bland sina ledamöter utvälja dem som skola deltaga i förstakammarvalet. Hänvisningen till den beträffande landstingsmannaval i allmänhet gällande grund avser 8 § 1 mom. lagen om landsting. Enligt denna bestämmelse skall landstingsområde för landstingsmannaval indelas i valkretsar; för varje valkrets skall utses, oavsett dess folkmängd, en lands-

tingsman och därutöver efter folkmängden en landstingsman för varje fullt tal av 5 000. Vad sålunda föreskrivits för stad, som ej deltagar i landsting, tillämpas så, att staden jämställs med en valkrets vid landstingsmannaval; för staden utses alltså en valman och därutöver en för varje fullt tal av 5 000 invånare.

Jämlikt 8 § 2 mom. lagen om landsting skall vid valkretsindelningen i regel iakttagas att för varje valkrets komma att utses minst fem och högst nio landstingsmän. Föreskriften innebär att folkmängden i valkrets måste uppgå till lägst 20 000 och att, om den uppgår till 45 000, valkretsen icke vidare får bestå. Från regeln finnas undantag bland annat i fråga om städer: dels skall stad, vars folkmängd utgör minst 15 000, bilda en valkrets, dels må stad icke delas i olika valkretsar, även om stadens folkmängd uppgår till eller överstiger 45 000.

Antalet landstingsmän för de olika valkretsarna bestämmas som huvudregel efter folkmängden den 1 januari året före det år, under vilket landstingsmannavalet förrättas. Antalet av de landstingsmän, som valdes vid de allmänna landstingsmannavalen 1950, har därför sannolikt bestämts efter folkmängden i de olika valkretsarna den 1 januari 1949. Någon föreskrift om att antalet valmän för stad utanför landsting skall fastställas med hänsyn till folkmängden vid samma tidpunkt finnes icke. Enligt ett utslag av regeringsrätten den 10 september 1952 (regeringsrättens årsbok 1952: 38) skall antalet valmän beräknas efter den av statistiska centralbyrån senast uträknade folkmängden, vilket regelmässigt innebär att folkmängden den 1 januari det år, då förstakammarvalet hålles, blir avgörande. Av vad nu sagts framgår, att antalet valmän för stad, som ej tillhör landsting, i regel skall bestämmas efter folkmängden vid en tidpunkt, som ligger lägst två och högst fem år efter den tidpunkt, som varit den avgörande vid fastställande av antalet landstingsmän i landstingsområdet. För samtliga de fyra ifrågasvarande städerna är tidsskillnaden i verkligheten tre år.

Motionärerna göra gällande, att det måste anses principiellt oriktigt, att antalet landstingsmän i landstingsområdet och antalet valmän fastställas efter befolkningstalet i respektive områden vid skilda tidpunkter. Förskjutningar i folkmängdstalen kunna, anföras de, ha inträffat, varigenom en likformig representation i valkollegierna omöjliggöres. De ifrågasvarande reglerna böra enligt motionärerna förtydligas så, att antalet landstingsmän och antalet valmän bestämmas med hänsyn till folkmängden i landstingsområdet och staden vid samma tidpunkt.

De av motionärerna anförda bestämmelserna, sådana de tillämpats, lära i och för sig icke vara väl ägnade att åstadkomma, att landstingsområde och stad utanför landsting bliva i förhållande till invånarantalet lika representerade i valförsamling av ifrågasvarande slag. Med hittillsvarande

befolkningsutveckling torde bestämmelserna oftast verka i sådan riktning att stad, som ej deltagar i landsting, får fler representanter i valförsamlingen än staden skulle ha fått, om antalet av dess representanter bestämts med hänsyn till folkmängden vid den tidpunkt, som varit avgörande för landstingsområdets vidkommande. Vidare föranleda bestämmelserna, att folkmängden i ett område, som inkorporeras med stad utanför landsting efter det antalet landstingsmän bestämts men före den tidpunkt, som ligger till grund vid fastställandet av antalet valmän för staden, skall beaktas vid bestämmande både av antalet landstingsmän och av antalet valmän för staden. Så skedde för övrigt i det ovan nämnda, av regeringsrätten i september 1952 avgjorda fallet. Det inkorporerade områdets folkmängd var emellertid så ringa att den icke påverkade antalet valmän för den ifrågavarande staden.

Nu anförda konsekvenser av bestämmelserna kunna icke anses tillfredsställande. Vissa skäl kunna sålunda anses tala för att dessa bestämmelser ändras. Emellertid finns en regel, som verkar i annan riktning än de av motionärerna nämnda bestämmelserna. Utskottet avser regeln att för varje valkrets vid landstingsmannaval skall, oavsett dess folkmängd, utses en landstingsman. Denna regel medför att smärre valkretsar allmänt taget få proportionellt flera landstingsmän än större. Eftersom var och en av de ifrågavarande städerna, såsom framhållits ovan, vid bestämmande av antalet valmän jämföras med en valkrets vid landstingsmannaval, och enär vidare envar av städerna är till folkmängden större än de flesta valkretsar vid landstingsmannaval, ha i flertalet fall, trots den av motionärerna påtalade verkan av de nu gällande bestämmelserna, städerna haft efter folkmängden icke flera utan färre representanter i valförsamlingarna än landstingsområdena. (Jfr vid utlåtandet fogad, inom utskottets kansli upprättad sammanställning.)

Utskottet kan därför icke tillstyrka motionerna. I stället har inom utskottet den tanken framförts huruvida icke en regel borde införas av den inreboräden, att stad utanför landsting skulle ha förhållandevis lika många representanter i valförsamlingen som landstingsområdet, varvid den avgörande tidpunkten för stadens del skulle vara densamma som — enligt nu gällande regler — legat till grund vid bestämmande av antalet landstingsmän. Emellertid behandlas, enligt vad som uppgivits i Kungl. Maj:ts proposition nr 209 till årets riksdag, för närvarande frågan om en reform av metoden vid landstingsmannaval av 1950 års folkomröstnings- och valsättsutredning. Därvid skall utredningen enligt meddelade direktiv beakta bland annat spørsmålet om ändring av reglerna för landstingsområdes indelning i valkretsar. Det förslag utredningen härutinnan kommer att framlägga kan tänkas komma att beröra de nu förevarande reglerna om förstakammarval. Vidare vill utskottet erinra om att utskottet i sitt utlåtande nr 17 till innevarande års

riksdag hemställt, att Kungl. Maj:t ville föranstalta om utredning av frågan om partiella reformer inom tvåkammerssystemets ram, berörande första kammarens sammansättning, ställning och funktioner, samt att utskottet i sin motivering till hemställan berört bland annat spörsmålet om breddning av valmansunderlaget vid val till första kammaren. Om den av utskottet ifrågasatta utredningen kommer till stånd, torde förslag kunna komma att framläggas, vilka kunna få återverkningar på utformningen av de ifrågavarande reglerna. Av nu anförda skäl synes icke påkallat, att utskottet nu tager ställning till den tanke, som enligt vad angivits ovan uppkommit inom utskottet. Utskottet hemställer alltså,

att motionerna I: 200 och II: 256 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 7 maj 1953.

På konstitutionsutskottets vägnar:

HARALD HALLÉN.

Närvarande:

från f ö r s t a kammaren: herrar Karl August Johanson, Elmgren*, Gustav Emil Andersson, Herlitz, Lindén, Hällgren, Fritiof Karlsson*, Hansson, Sandberg och Boman; samt

från a n d r a kammaren: herrar Hallén, Pettersson i Norregård, Fast, Norén, Håstad, Svedberg*, Spångberg*, Jonsson i Haverö, Hammar* och Dahlén.

* Ej närvarande vid justeringen.

ÖSTERGÖTLANDS LÄN

Förstakammarvalet 1940

	Folk m ä n g d		Antalet lands- tingsmän resp. valmän	Antal invånare 1/1 1937 per lands- tingsman resp. valman	Antal invånare 1/1 1940 per lands- tingsman resp. valman	Antalet valmän en- ligt motionärernas förslag
	1/1 1937	1/1 1940				
Landstingsområdet ..	244 525	244 148	54	4 528	4 521	
Norrköping	67 727	70 379	15	4 515	4 692	14

Förstakammarvalet 1948

	Folk m ä n g d		Antalet lands- tingsmän resp. valmän	Antal invånare 1/1 1945 per lands- tingsman resp. valman	Antal invånare 1/1 1948 per lands- tingsman resp. valman	Antalet valmän en- ligt motionärernas förslag
	1/1 1945	1/1 1948				
Landstingsområdet ..	253 414	257 657	57	4 445	4 520	
Norrköping	75 792	81 902	17	4 458	4 818	16

MALMÖHUS LÄN

Förstakammarvalet 1944

	Folk m ä n g d		Antalet lands- tingsmän resp. valmän	Antal invånare 1/1 1941 per lands- tingsman resp. valman	Antal invånare 1/1 1944 per lands- tingsman resp. valman	Antalet valmän en- ligt motionärernas förslag
	1/1 1941	1/1 1944				
Landstingsområdet ..	311 650	312 200	72	4 328	4 336	
Malmö	155 506	163 116	33	4 712	4 943	32
Hälsingborg	62 176	64 040	13	4 783	4 926	13

Förstakammarvalet 1952

	Folk m ä n g d		Antalet lands- tingsmän resp. valmän	Antal invånare 1/1 1949 per lands- tingsman resp. valman	Antal invånare 1/1 1952 per lands- tingsman resp. valman	Antalet valmän en- ligt motionärernas förslag
	1/1 1949	1/1 1952				
Landstingsområdet ..	317 906	318 224	74	4 296	4 300	
Malmö	185 947	196 490	40	4 649	4 912	38
Hälsingborg	70 729	71 993	15	4 715	4 800	15

GÄVLEBORGS LÄN

Förstakammarvalet 1944

	Folk m ä n g d		Antalet lands- tingsmän resp. valmän	Antal invånare 1/1 1941 per lands- tingsman resp. valman	Antal invånare 1/1 1944 per lands- tingsman resp. valman	Antalet valmän en- ligt motionärernas förslag
	1/1 1941	1/1 1944				
Landstingsområdet ..	234 567	233 633	52	4 511	4 493	
Gävle	39 737	40 211	9	4 415	4 468	8

Förstakammarvalet 1952

	Folk m ä n g d		Antalet lands- tingsmän resp. valmän	Antal invånare 1/1 1949 per lands- tingsman resp. valman	Antal invånare 1/1 1952 per lands- tingsman resp. valman	Antalet valmän en- ligt motionärernas förslag
	1/1 1949	1/1 1952				
Landstingsområdet ..	235 843	239 448	52	4 535	4 605	
Gävle	45 315	47 584	10	4 532	4 758	10